kivÉ; [mharaò zahIr àLhadray jamofkr

AiÉàay

श्री. प्र[illegible] खेडकर, [illegible]शीर काळे, [illegible] आगू[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] प्रमाण पोलीस स्वतः [illegible] [illegible] [illegible] पोलीस [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] आहे, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] भर [illegible]. सदरहू [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] असी आमोस आला आहे. [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] नाही.

[illegible] ५।३।३० | नाथ [illegible]

[illegible] [illegible]

(२)

'शाणी केशरी बाई' व अ[illegible]
हे प्रल्हादराय शाहिराचे [illegible]
[illegible]के. भाषा जोरदार अ[illegible]
[illegible]गळी साधलेली आहेत. [illegible]
इतिहासाचे सोपे पाठ [illegible]
पूर्ण पोवाडे करीत असत. [illegible]
पोवाड्यांना तेच काम [illegible]
[illegible] आहे [illegible]
[illegible] नाही. कारण [illegible]
[illegible] आलेली शहरासारख्या [illegible]
[illegible] तर बाकीच्या [illegible]
पूर्वीइतकेच [illegible]
आहे. आणि [illegible]
[illegible] शिक्षण देणारी शाहि[illegible]
सारखी दुसरी संस्था [illegible]
संशोधकांनी शोधलेली [illegible]
[illegible], तो जुन्या [illegible], [illegible]
[illegible] व जुन्या [illegible]
[illegible] व व्यावहारिक उपयोगा[illegible] प्रयत्न
[illegible] हे उचित ठरेल. प्रल्हाद[illegible]
या दिशेने [illegible] असून [illegible] यशस्वीही [illegible] आहेत. [illegible]
[illegible]

जुन्या पोवाड्याची वेधक चाल व सोपी रचना या मुळें श्री. माफखेडकर यांच्या मुरारबाजीवरील पोवाडा सामान्य लोकांना ही समजण्यासारखा आहे. जुन्या पोवाड्यांत व्याकरण व साहित्यशास्त्राची दृष्टी कोणी ठेवीत नाहींत. रसिक दृष्टीनेंच त्याकडे लोक पाहतात. तीच दृष्टी याही पोवाड्यास लावणें इष्ट आहे.

[illegible]
१५।५।३२

ऐतिहासिक कवितेचें हें मुख्य लक्षण आहे की तिनें तो तो प्रसंग ठळक व [illegible] रीतीनें वाचकांस भासविला पाहिजे. या कलेचीं साधनें अनेक असूं शकतील; परंतु शाहिराची विषय तद्रूपता हें त्यांतील पहिलें साधन होय. हें साधन ज्या प्रमाणांत तेजस्वी असेल त्या प्रमाणांत शाहिरी कविता लोकप्रिय होते. श्री. माफखेडकर यांनीं गेल्या वर्षाच्या गणेशोत्सवांतील आपली ही कांहीं पदें ऐकवीं तीं भावपूर्ण होतीं. अजून ही कुणाच्या तोंडीं तीं तीं चरणें घोळत असतात. सदरच्या पोवाड्यांतही त्यांचा तो गुण उतरला आहे.

[illegible]
१५।५।३०

प्रगतिक—सोमवार तारीख १७ माहे सप्टेंबर सन १९३४

शारदा गणेशोत्सवः— हा उत्सव प्रगतिक कचेरीचे आवारांत मोठ्या थाटानें पार पडला. बुधवारीं सकाळीं ९॥ वाजतां जंगी मिरवणूक निघून मोडनेक्या पर्वताच्या [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] येथील गणपतीचे सुप्रसिद्ध [illegible] श्री [illegible] यांनीं परिश्रमपूर्वक केलेल्या [illegible] मूर्तीची स्थापना करण्यांत आली. नंतर सायंकाळीं [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] झालें. त्यांत त्यांनीं 'गणेशोत्सव म्हणजे काय, त्याचें महत्व व आधुनिक शिक्षणाचा पोकळपणा' या मुद्यावर विशेष जोर दिला होता. [illegible] वारीं येथील प्रसिद्ध शाहीर प्रल्हादराय जामखेडकर यांचें पोवाडे गायन झालें. त्यांनीं बापूगोखल्यांची पोवाडे मोठ्या बहारीनें म्हणून दाखविला. पोवाड्यास श्रोतृसमुदाय बराच होता. त्यानंतर सुमारें [illegible] तबला, पेटी, [illegible] वगैरे वाद्य वाद्य [illegible]

ज्ञानचंद्रिका सोमवार सायंकाळ ता. २४ माहे सप्टेंबर सन १९[illegible]

शाहिराचा गौरव

—गेल्या गणेशोत्सवांत येथील स्नेहसंवर्धक मंडळातर्फे शाहीर प्रल्हादराव जामखेडकर यांचें स्फूर्तिप्रद पोवाडेगायन होऊन त्यांस येथील सराफ श्री. रा. रा. शंकरराव ओक यांनीं स्वखर्चानें चांदीचें पदक [illegible] गौरव केला हें रा. ओक [illegible] बद्दल मंडळ त्याचें आभारी आहे असें [illegible]

शाहीर प्रल्हादराय यांचे पोवाडे

पुण्यस्मरणः—महाराणी लक्ष्मीबाईचें पुण्यस्मरण शाहीर प्रल्हादराय यांनीं नुकतेंच प्रसिद्ध केलें आहे. यांत राणी लक्ष्मीबाई यांचें पूर्वचरित्र थोडक्यांत वर्णिलें असून त्यास श्री. न. चिं. केळकर यांनी ताजा अभिप्राय जोडला आहे. शाहिरी संस्था शेकडा ९५ खेड्यांत उपयुक्त कामगिरी करूं शकेल असें श्री. तात्यासाहेब केळकर यांनी म्हटलें असून श्री. प्रल्हादराय यांचे प्रयत्न त्या दिशेनें बरेच यशस्वी झाले आहेत असें या लेखकाची [illegible] केली आहे.

अवानमर्द [illegible] बापु गोखलेः— पोवाडा ९ वा ८. पोवाड्याचे आरंभी श्री. तात्यासाहेब केळकर यांचा ताजा अभिप्राय श्री. य. न. केळकर यांची प्रस्तावना आणि [illegible] शाहिरीचे चार शब्द प्रारंभी म्हणून जोडले आहेत. या पोवाड्याची भाषा, वर्ण्यविषयास साजेशी असून नवीनै ऐतिहासिक शोध ग्रथित करून बापू गोखल्यांचा मर्दपणा यांत वर्णन केला आहे. कोरेगांवीं उभारलेला जयस्तंभ हा इंग्रजी सैन्याच्या अपयशाचा असून मराठी सैन्याच्या विजयाबद्दल आहे हें ऐति[illegible] [illegible] आहे. [illegible] म्हटले आहे:—

मित्रे कसले मर्द मराठे ? सत्य सत्य वाचा
[illegible] [illegible] [illegible]

असें म्हणून बापू गोखल्यांची मर्दुमकी गाईली आहे.

[illegible] पोवाडे एक [illegible] [illegible] [illegible] किंमतींत विकत मिळतात. मला पुढावर घातलेली चित्रें आणि छपाई सर्वच मनोहर आहे. खानदेश शाहीर प्रल्हादराव उत्तरोत्तर अधिक यशस्वी होवोत अ[illegible] इच्छितो.

मौज—मुंबई बुधवार ता. २४ मार्च [illegible] १९३५

[illegible]जी प्रभु देशपांडे यांचा पोवाडा

शाहीर प्रल्हादराय

[illegible]खिल महाराष्ट्राला परिचित असलेले जळगा[illegible] चे सुप्रसिद्ध शाहीर श्री. प्रल्हादराय यांनी ' बाजी प्रभु देशपांडे ' यांचा पोवाडा आमच्याकडे अभि[illegible]प्रायार्थ पाठविला आहे. शाहीर प्रल्हादराय यांनी झांशीची राणी, सिंहगडचा संग्राम, वीररत्न मुरार बाजी, सुधारक वगैरे अनेक पोवाडे रचले आहेत. सदर पोवाडा वाचून पाहतां शिवकालीन परिस्थितीचें दृश्य डोळ्यासमोर उभें राहतें व बाजी प्रभूंची स्वामिनिष्ठा पाहून एक प्रकारचा अभिमान वाटतो. या प्रसंगांत बाजी प्रभूनें आपला धनी शिवराय याला वांचविण्याकरतां छातीची ढाल पुढें करून शत्रुचे वार सहन केले. व आपला प्राण खर्ची [illegible] त्या प्रसंगाचें वर्णन सदर पोवाड्यांत वीररसानें इतकें ओथंबलेलें आहे कीं वाचकांचें हृदय उचंबळून येतें. शाहीर प्रल्हादराय यांच्या पोवाड्यांचें वैशिष्ट्य म्हणून असें सांगतां येईल. कीं त्यांनी रचिलेल्या पोवाड्यांचें धृपद त्यांतील भाषा प्रास चालींची योजना व निरनि[illegible] प्रसंगांची वर्णनें [illegible] गोष्टी चांगल्याच साधल्या [illegible] यांत शंका नाही. शिवकालीन इतिहासांत [illegible] प्रसंग आहेत कीं त्या प्रसंगावर पोवाडे [illegible] स सामान्य जन[illegible] तेला प्रत्यक्ष त्या काळची यथातथ्य परिस्थिती समजण्यास फारच सुलभ [illegible]. प्रल्हादराय यांचा तसाच मानस आहे [illegible] इतिहास प्रसि[illegible] लोकोत्तर व्यक्तींवर रच[illegible] पोवाड्यावरून [illegible] येतें. पोवाड्याची मौज [illegible] नसून ती पोवा[illegible] ऐकण्यांत आहे. आणि [illegible] वाटतो कीं ड[illegible] शाप ही आवश्यक गोष्ट [illegible]. शाहीर प्रल्हाद[illegible] हे पोवाडे रचण्यांत [illegible] आहेत. तसेच [illegible] गाऊन श्रोत्यांची मनें [illegible] करण्याची कला [illegible] त्यांचे पाशी आहे. [illegible] पोवाडा [illegible] पाहता तो फारच बहारीचा [illegible] हें पत्ययाला आ[illegible]. येथील ओडियन रेकॉर्डनें शाहीर प्रल्हादराय यांच्या पोवाड्याचे नुकतेच [illegible] घेतलें आहे. तेव्हां ते ऐकण्याची संधी [illegible] लौकरच ला[illegible]. शाहीर प्रल्हादराय यांनी पोवाडे रचण्याचा [illegible] व्यासंग ठेवला आहे तो [illegible] पुढें [illegible] शिक्षणाचा व मनरंजनाचा [illegible] करतील अशी आशा आहे.

डा. प्रसाद रंगनाथ मानखेडकर ह्यांनी
स्वतः ~~केलेला~~ लावलेल्या भाकुरमे. ह्यांच्या वर
केलेला पोवाडा मला आढळला स्वतःच्या म्हणून
दाखविला. तो फार चांगला वाटला. तो इतर कारणा
मराठी साहित्यात आहे. नेहमीच अशा ठिकाणी
ह्या देशाचा अभिमान शक्यतो आहे. पण
ते दरवेळी जोरदार काव्याची वाचकांना
भावना ओघाने व्यक्त केल्या आहेत.
डा. मानखेडकर ह्यांच्यात उत्तरोत्तर
होण्याची त्यांची योग्यता दिसत
आहेत असे वाटते

30 डिसेंबर 1930

[illegible]
[illegible]

... रविवार ता. १७।१९३५

राणी लक्ष्मीबाईचा पोवाडा:— (शाहीर प्रल्हादराय जळगांव) नासिककरांना पूर्व परिचित असलेले पेंटर जामखेडकर हे या पोवाड्याचे जनक आहेत. शाहिरी पोवाड्याच्या प्रांतात सदर शाहीर नुकतेच उदय पावले असले तरी यशाच्या बाबतींत बरीच मजल यांनी मारली आहे असे संतोषानें म्हणावें लागते. पोवाड्याची भाषा आवेशयुक्त व मनोरम आहे. जामखेडकरांना आपल्या प्रयत्नांत उत्तरोत्तर अधिक यश मिळो अशी आमची इच्छा आहे.

(मूल्य ८४ आणे)

श्री.

पुणें, केसरी कचेरी.

ता. 2 माहे 7 सन १९३5

सा. न. वि. वि.—

आपणाकडून अभिप्रायार्थ पुस्तक [illegible] त्याबद्दल आभारी आहे. आपल्या पुस्तकावरील अ[illegible] च्या अंकांत प्रसिद्ध झाला आहे [illegible] ग सोबत आपणाकडे पाठविला आहे. [illegible]

आपला

[signature]

संपादक.

'पुण्यस्मरण' व 'जवानमर्द आकाणभाई' (ले.—प्रल्हादराय. प्र.—मे.जामखेडकर आणि सन्स, जळगांव पूर्व खान्देश. किं. अनुक्रमें १ व १॥ आणा.) मराठींतील वीररसप्रधान काव्यांतील जे ठळक प्रसंग आहेत, त्यांतील दोन प्रसंगांवर हे दोन पोवाडे रचलेले आहेत. पैकीं पहिल्यांत महाराणी लक्ष्मीबाई व दुसऱ्यांत बापू गोखले यांनीं गुणवर्णन केलेलें आहे. पोवाड्यांची भाषा सफाईदार व आवेशपूर्ण असून उपमा व अलंकार [illegible]काळाला शोभणे आहेत.

(८)

प्रागतिक सोमवार तारीख २२ माहे जून सन १९३२ इसवी

अभिप्रायः—खानदेशांतील प्रसिद्ध शाहिर मल्हार ... यांनीं लिहिलेला 'सुधारणा व देशस्थिति' पोवाडा मोठा मनोरंजक व परिणामकारक झाला आहे. वाहवत चाललेल्या समाजाला या पोवाड्यांत चांगले चिमटे घेतले आहेत. या पोवाड्यास जोडून 'देशस्थिति' व 'तरुणांस इषारा' या दोन कविताहि चांगल्या आहेत. देशस्थिति या कवितेंत पूर्वीची व आजची तुलना केली आहे. तीहि बोधप्रद होईल. किंमत १ आणा.

ज्ञानप्रकाश—शुक्रवार तारीख १९ माहे जून सन १९३१ इसवी.

शाहिरी डफ.

डफाची 'सुधारणा व देशस्थिति' या नांवाची ही चवथा थाप शाहिर मल्हारराव जामखेडकर यांनीं लिहून प्रकाशित केली आहे. या थापेंत निशा काढण्याचा व स्वतः दाढी करण्याचा पडत चाललेला प्रकार, चहाचें व्यसन, सोवळ्या ओवळ्याचा पुढलेला विधिनिषेध, विटाळचंडाळाबद्दल चेकिकिरी, फडगुंड देशभक्त व कर्जबाजारीपणाल, डॉक्टरांचा बेगडी धंदा, कलाल्यांचा सुटत चाललेला विनय, प्रजननियमाचें येऊं पहाणारें संकट वगैरे प्रकरणांचा परामर्ष घेतला आहे. देशस्थिति या प्रकरणांत हल्लींची विद्या निकामी असल्याचें व सर्वत्र अंदाधुंदी कशी माजत आहे याचें वर्णन दिलें आहे. पुस्तक जळगांव येथील ज्ञानदेश छापखान्यांत छापलें असून किं. एक आणा आहे.

(९)

... रविवार तारीख १२ जुलई सन १९३१

शाहीर पुष्प ... श्री. ...

... आनंदकंद ... आहेत. ... संबंधी आहे. दुसरें पुष्प 'महात्माजी' बद्दल असून तिसरें 'प्रतापी प्रतापसिंह' विषयक आहे. शाहीर ...

ग्रामसेवा संघ, लोणजं, ता. चाळिसगांव.

केसरी—शुक्रवार, तारीख ४ माहे मे सन १९३४ इसवी

...ज... येथील सुप्रसिद्ध शाहीर व कॉमनवेल्थ विमा ... यांचे ऑर्गनायझर प्रल्हाद... यांनी केलेल्या महाराणी लक्ष्मी... पोवाड्यास चाळिसगांव पुढारी दे. भ. ... पाटसकर अध्यक्ष ... यांनी ७५ रुपये ... पारितोषिक बक्षीस दिले.

५/५/३४

केसरी—मंगळवार, तारीख ८ माहे मे सन १९३४ इसवी

...मुलें पाहिजेत

पोवाड्याना साथ करण्याकरिता सुंदर आवाजाची ... मुलें पाहिजेत. मुलांच्या ... शिक्षणास मदत केली जाईल. गरीब व होतकरू विद्यार्थ्यास उत्कृष्ट संधि. जास्त माहितीकरिता खालील पत्त्यावर लिहा अथवा भेटा.

शाहीर प्रल्हादराय ...,
जळगांव, पूर्व खानदेश.

४/५/३४

पूर्व-खानदेशचें बातमीपत्र

जळगाव, ता. २०-४-३४

प्रागतिक कचेरींतील दोन समारंभ

गेल्या आठवड्यांत येथील 'प्रागतिक' कचेरीत दोन निरनिराळ्या स्वरूपाचे समारंभ साजरे झाले. त्यांपैकी पहिला समारंभ म्हणजे पोवाडा-समर्पण होय. शाहीर 'प्रल्हादराय' यांनी सुप्रसिद्ध झाशीच्या लक्ष्मीबाईवर रचलेला पोवाडा चाळिसगांवचे लोकप्रिय पुढारी रा. हरिभाऊ पाटसकर यांस एरंडोलचे श्री. पु. ग. जोशी यांच्या अध्यक्षतेखाली अर्पण करण्यांत आला. त्या प्रसंगी प्रल्हादराय यांनी पोवाडा म्हणून दाखविला. नंतर श्री. जोशी व श्री. पाटसकर यांचीं समयोचित भाषणें झालीं. दुसरा समारंभ म्हणजे कॉमनवेल्थ विमा कंपनीचे मॅनेजिंग डायरेक्टर रा. देशपांडे यांचे जामनेरचे श्रीमान् राजमलशेठ यांच्या अध्यक्षतेखालीं झालेलें व्याख्यान. विमा कंपनीचे निरनिराळे एजंट, डॉक्टर व इतर कांही सद्गृहस्थ हजर होते. व्याख्यात्यांनी विम्यासंबंधी उपयुक्त माहिती सांगून कांही शंकांचें निरसन केलें. श्री. राजमलशेठ यांनी भाषण करून परदेशीं जाणारा पैसा देशी विमा कंपन्यांनीं कसा थांबवला आहे याबद्दल थोडक्यांत व मुद्देसूद विवेचन केले नंतर अल्पोपहार होऊन समारंभ संपला.

शाहिर प्रल्हाद यांचा सिंहगडच्या संग्राम वर्णन करणारा
पोवाडा नवीन [illegible] आज मी ऐकला. तो [illegible]
आवेशपूर्ण असून त्यांत वर्णिलेला सर्व इतिहास [illegible]
[illegible] उपलब्ध आहे तो यथास्थित असा आहे.
त्यांचे [illegible] पोवाडे हा अत्यंत आनंदाचा उल्हासपूर्ण
[illegible] असा वाटतो. त्यांचे [illegible] [illegible]
नसो म्हणून [illegible] [illegible].
[illegible] ता. १५-९-३७. [illegible]

—

[illegible]गति—सोमवार तारीख ४ माहे ऑगस्ट सन [illegible]

सिंहगडचा संग्रामः— खानदेशांतील शाहिर प्रल्हादराय यांनी हा पोवाडा केला असून तो फारच चटकदार झाला आहे. या पोवाड्याची भाषा साधी सर्वांस समजेल अशी असून वीरश्री उत्पन्न करणारी आहे. सदरहु पोवाड्यात तानाजीची प्रतिज्ञा, शेलारमामाची कामगिरी व इतर परिस्थितीचें वर्णन हुबेहुब केलें असून तें डोळ्यापुढें पोवाडा वाचतांना उभें राहतें. पुस्तकाची किंमत फक्त दोन आणेच ठेविली आहे.

ता. २४।८।३७

प्रस्तावना -

[illegible]

[illegible] आहे. [illegible]

[illegible]

[illegible] आहेत. [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (૨૩)

શ્રી.

11. 11. [illegible]

[illegible]

पोवाडा समर्पण समारंभ.

श्री. हरी विनायक पाटसकर

परवा शनिवारीं सायंकाळी प्रागतिक कचेरींत खानदेशशाहीर प्रल्हादराय जामखेडकर यांनीं लिहून प्रसिद्ध केलेल्या महाराणी लक्ष्मीबाई या पोवाड्याचा समर्पण समारंभ एरंडोलचे श्री. तात्यासाहेब जोशी वकील यांचे अध्यक्षतेखालीं मोठ्या थाटानें पार पडला. चाळीसगांवचे सुप्रसिद्ध पुढारी श्री. हरिभाऊ पाटसकर वकील, ह्यांना पोवाडा समर्पण करावयाचें जाहीर केलें होतें. समारंभास बरीच गर्दी होती. येथील वकील श्री. बाळासाहेब प्रधान, श्री. जोगेळेकर, श्री. अत्रे वकील, श्री. पटवर्धन, श्री. दिवेकर, श्री. बाबूसाहेब फडणीस. श्री. भावे वकील, श्री. नाचणे श्री. बाबूराव जोशी, श्री. कुळकर्णी, श्री. दाते, डॉ. चंद्रात्रे, डॉ. म्हाळस, श्री. बाळासाहेब लाम्ह्र्णे श्रीसरस्वतीस्टोअरचे मालक, कालवियोरिकार्डस्कंपनीचे कुळकर्णी ब्रदर्स, श्री. प्रभाकरपंत कुळकर्णी श्री. वसंतराव शर्मा अशी बरीच मंडळी प्रामुख्यानें दिसत होती. प्रथम ईशस्तवन होऊन अध्यक्षांची निवड झाल्यानंतर शाहिरांनीं

महाराणी लक्ष्मीबाईचा पोवाडा गाऊन दाखविला.

पोवाड्यांतील वर्णनशैली उत्कृष्ट असून शाहिर प्रल्हादराय यांची म्हणण्याची धाटी उत्तम होती त्यांनी [illegible] साथीदार यांना चांगले तयार केले होते. पोवाडा चांगला परिणामकारक वाटला. नंतर श्री. वी. जी. जोशी यांनीं आपल्या भाषणांत महाराणी लक्ष्मीबाईचा व खानदेशाचा संबंध कसा निकट आहे, ते सांगून पोवाड्याची स्तुती केली. व श्री. पाटसकर यांना सदर पोवाडा सन्मानपूर्वक अर्पण केला. अध्यक्ष व श्री. पाटसकर ह्यास हार अर्पण केल्यानंतर श्री. पाटसकर म्हणाले, शाहीर प्रल्हादराय जामखेडकर ह्यांनीं हा पोवाडा स्वतः रचून तो मेहनतीनें चांगला बसविला आहे. व प्रसिद्धही करून [illegible] केला [illegible] त्यांचें आभार मानलें पाहिजेत.

रा. जामखेडकर ह्यांनी केलेल्या [illegible] मासिकद्वारा होईल ती मदत करावी ह्या हेतूनें हा पोवाडा स्वीकारण्याचे मी कबूल केले पोवाड्याची भाषा वर्णन शैली ही अपण नुसती प्रस्तावना वाचली तरी तीवरून चांगली आहे असे समजेल. ८० वर्षांपूर्वी आपल्याच खानदेशांतील एका मर्दानी स्त्रीनें दाखविलेला पराक्रम हल्लीच्या काळांत आपल्या स्त्रियांचांही स्वाभिमान उत्पन्न करणारा व आदर्शभूत असा आहे. या पोवाड्यानें खान्देशांतील काव्य लेखकांच्या व्यवसायांत चांगली भर टाकली आहे. असे म्हणण्यास मला हरकत वाटत नाहीं. पोवाडा मला समर्पण केल्याबद्दल मी पुन्हा एकवार सर्वांचे [illegible]

हास्यकारक व उपदेशपर पोवाडे म्हणून दाखविले व करमणूक केली. शेवटी अफझुलखान वधाच्या पोवाड्यांतील एक चौक म्हणून दाखविला. नंतर रा. द. बा. जोशी यांनी सर्वांचे योग्य शब्दांत आभार मानले व समारंभ संपला.

(९६)

[illegible] प्रकार [illegible] दशांत जुन्या [illegible] पोवा-

ड्यांची रचना झाली आहे असे वाटल्यावरून एके ठिकाणी

जी संग्राम [illegible] यांजवर ~~अशा~~ [illegible] पोवा-

ड्याची सूचना केली होती. त्या सूचनेप्रमाणे [illegible]

लिहिलेला राणीवरील हा पोवाडा मनोवेधक व चित्ता-

कर्षक आहे. पोवाडा ऐकावयाचा तर तो शाहिरांच्या

तोंडून ऐकावा हे जरी खरे तरी आजचे [illegible]

[illegible] शाहीर, मुक्त शाहीर वगैरेंनी जुन्या पोवाड्याच्या

[illegible] अभ्यास करून [illegible] केल्या आहेत त्यांनी हा

पोवाडा लोकांपुढे [illegible]

[illegible]

[illegible] प्रकार [illegible] त्या [illegible] च्या पोवा-

ड्यांची नक्कल आहे असे वाटल्यावरून [illegible]

जी संग्राम [illegible] आदि [illegible] यांजवर ~~[illegible]~~ [illegible] पोवा-

डे लिहिण्याची सूचना केली होती. त्या सूचनेप्रमाणे [illegible]

लिहिलेला गणीवरील हा पोवाडा मनोवेधक व चित्ता-

कर्षक आहे. पोवाडा ऐकावयाचा तर तो शाहिरांच्या

तोंडून ऐकावा हे जरी खरे तरी आजचे [illegible]

[illegible] शाहीर, [illegible] शाहीर वगैरेंनी जुन्या पोवाड्यांच्या

[illegible] केल्या आहेत तेव्हा हा

पोवाडा लोकादरास पात्र होईल अशी आशा आहे.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

30-9-3[illegible]

[illegible]

[illegible]

श्री

पुणें, केसरी कचेरी.

ता. ८ मा. एप्रिल सन १९३२

सा. न. वि. विशेष. आपणाकडून अभिप्रायार्थ पुस्तक आलें त्याबद्दल आभारी आहें. आपल्या पुस्तकावरील अभिप्राय ता. ८-४-१९३२ च्या अंकांत प्रसिद्ध झाला. त्याचा छापील भाग सोबत आपणाकडे पाठविला आहे. कळावें, हे विनंति.

आपला

संपादक.

सिंहगडाचा संग्राम—(के. प्रल्हादराव जासखडकर, जळगांव पू. खानदेश. कि. २ आ.) तानाजीनें सिंहगड काबीज केला हा प्रसंगच इतका रोमहर्षण आहे कीं, त्यावर पुनःपुनः काव्यें होत राहिलीं तरी त्यांचा वीट येत नाहीं. प्रस्तुत पोवाड्याचें स्वारस्यहि हेंच. [illegible] नसलें तरी तें चटकदार आहे. याच लेखकाच्या मुरारबाजींच्या पोवाड्याची दुसरी आवृत्ति निघाली असून 'देशभक्ति' व 'नमन' हे फुटकळ पोवाडेहि भाषेच्या दृष्टीनें बरे आहेत.

' प्रभा ' मंगळवार ता. १० एप्रील १९३४

जगत्-संचार !

जळगांव:– पोवाडा समर्पण-- येथील सुप्रसिद्ध वकील श्री. डी. व्ही. जोशी प्रागतिककार यांच्या घरी ता० ७ रोजी एक छोटासा गोड समारंभ पार पडला. सुप्रसिद्ध शाहीर जामखेडकर यांनीं स्वतः रचलेला ' झांशीची राणी लक्ष्मीबाई ' हा पोवाडा चाळिसगांवचे लोकप्रिय आमदार पाटसकर यांस समारंभानें अर्पण केला. समारंभास एरंडोलचे वकील पी. जी. जोशी हे अध्यक्ष होते. त्याचप्रमाणें गांवातील व परगांवचे मिळून ६०।७० लोक हजर होते. श्री. शाहीर जामखेडकर यांनीं पोवाडा थाटदार साथीदारांच्या सहाय्यानें मोठ्या बहारीनें गाऊन दाखविला व नंतर अर्पण समारंभ विनसर पार पडला.

(२०)

[illegible]कर

प्रल्हादराव रंगनाथ जामखेडकर शाहिर जळगांव.

[illegible]

तुमचे पोवाडे मी ऐकिले. रचना बरी आहे. असाच [illegible]

वाढविल्याने आपण [illegible] तऱ्हेचे शाहिर [illegible]

[illegible] आशीर्वाद. [illegible] २३।१।३२

[illegible]

केसरी—शुक्रवार, तारीख [illegible] माहे जानेवारी सन १९३३

[illegible] झाला.

—कॉमन[illegible] विमा कं. चे जळगांव येथील ऑर्गनायझर [illegible] शाहीर प्रल्हाद[illegible] ऊर्फ प्र. रं. जामखे[illegible] यांचा पोवाडे-गायनाचा [illegible]क्रम [illegible] प्रेस [illegible] पेठ पुणें येथे ता. २३ [illegible]-३२ रोजीं रात्रीं ९ [illegible] झाला. समारंभास [illegible]तील [illegible] सद्गृहस्थ [illegible] हजर होते. रा. प्रल्हाद[illegible] यांची स्वतं[illegible] पोवा[illegible] [illegible]याची कला लोकां[illegible] फारच पसंत पडली. [illegible]म सुमारें दोन त[illegible] झाला. विशेषतः लो[illegible] [illegible] पोवाडा फारच आवडला. त्या[illegible] यांना पारितोषिकहि दे[illegible] आलें.

मे. जामखेडकर ॲन्ड सन्स.

पूर्व खानदेश व सेंट्रल इंडियाचे ऑर्गनायझर्स.

जळगांव, पूर्व खानदेश.

To,

(२२)

[illegible]

महाराष्ट्र शाहिर [illegible] ([illegible]) यांना [illegible] (शेरा [illegible] आसखेर) [illegible] [illegible] मुखांतून ऐकला. [illegible] [illegible] या [illegible] [illegible] लिहिल्या सांगत [illegible] [illegible] [illegible] अथवा [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], शांतपणे मला [illegible] पोवाडा [illegible] आहे, तर याची [illegible] मला [illegible] अशी विनंती [illegible] [illegible] [illegible] माझ्या [illegible] यावरून, [illegible] पोवाडा [illegible] [illegible] असावें. आणि मला [illegible] पोवाडा [illegible] [illegible]!

शाहिरी कविता ही [illegible] कविता नव्हे. तिला अन्वयार्थाला [illegible] [illegible] असते. व्याकरणाच्या [illegible] [illegible] ती दुरून वंदन [illegible] [illegible] जशा [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] असें तुमचें हृदय [illegible], मग तुमचें [illegible] [illegible]

दि कॉमनवेल्थ ॲशुअरन्स कंपनी लि, पुणें.

मे. जामखेडकर ॲन्ड सन्स.
पूर्व खानदेश व सेंट्रल इंडियाचे ऑर्गनायझर्स.
जळगांव, पूर्व खानदेश.

To,

[illegible] नाहीं हे मी पाहणार नाहीं," अशी शाहीरांची पहिलीच [illegible] असते। "तुम्ही दुसऱ्याच्या थापा माझ्यासमोर मारू नका," हा त्यांचा [illegible] [illegible] पूर्वजपराक्रमाचें [illegible] असें मधुर [illegible] असतें [illegible] [illegible]तील शाहीर वधूच्या पराक्रमाला तुम्हां वंदन करतो. [illegible] [illegible] अफजलखान हा महाराजांना शोधण्याच्या शत्रु [illegible] आहे. [illegible] [illegible]तापगड, आई पंढरपूर वगैरे ठिकाणी केलेले अत्याचार त्याच्या [illegible] [illegible] शौर्य सोबत्यांनी केले [illegible] त्यांच्याही चारित्र्याला उजाळा [illegible] [illegible]ते. एक तर अफजलखान खरोखरच सबंध होता. शिवाय [illegible] [illegible]ल व्यक्तिगत नसून, [illegible] जातिगतही नसून, केवळ [illegible] होतें, म्हणून [illegible] 'खानाचा खून' केला नाहीं, तर [illegible] न केला [illegible] उदासीन तरल, ही तत्कालीन भावना [illegible] [illegible] अनेक [illegible] करतील तथापि आहे तें वर्णनही रास्त आहे.

या [illegible] गोष्टी वर्णनें [illegible] महाराजांचीं [illegible] [illegible] माझ्या [illegible] फार [illegible]

(23)

दि कॉमनवेल्थ अॅशुअरन्स कंपनी लि., पुणें.

मे. जामखेडकर अॅन्ड सन्स.

पूर्व खानदेश व सेंट्रल इंडियाचे ऑर्गनायझर्स.

जळगांव, पूर्व खानदेश.

To,

3/

देख [illegible] मास्तरांचें उज्ज्वल शाळे [illegible] चौकाचौकांतून असतांना, शके १ [illegible] साल [illegible] विसरलेत. परंतु महा[illegible] शके १५०१ [illegible] मार्गशीर्षातली [illegible] अगदी [illegible] वाजत असल्याने [illegible] आठवतें! [illegible] यांच्या पोवाड्यांत वर्णन [illegible] नरसिंग [illegible] विस्मृति [illegible] —

मला वाटतें हा प्रभाव [illegible] स्वतः परंतु [illegible] त्यास [illegible] असतें [illegible] तो तरी [illegible] [illegible] एक [illegible] सूर्याच साम्य [illegible] होता. "इतकी [illegible] सोडून कशी [illegible]?" असा आक्षेप करण्यापेक्षां [illegible] ती [illegible] असेल तरी [illegible] की नाही [illegible]?" असा आक्षेप घेतल्यास चालेल [illegible] आक्षेप घे[illegible] हे [illegible] [illegible] शाहीर [illegible] रेखा [illegible] पोवाडे म्हणत [illegible] नाहीं असें वाटतें — [illegible] महादर [illegible] म्हणून [illegible]

(२८)

दि कॉमनवेल्थ ॲश्युअरन्स कंपनी लि, पुणें.

मे. जामखेडकर ॲन्ड सन्स.

पूर्व खानदेश व सेंट्रल इंडियाचे ऑर्गनायझर्स.

जळगांव, पूर्व खानदेश.

To,

उद्या [illegible] काही [illegible] हे गरीब बिचारे [illegible]

[illegible] करून [illegible] लावीत आहेत तेव्हां धन्य यांची.

[illegible] मुक्काम [illegible]
ता. [illegible]

नाथ [illegible]

(24)

[illegible] ता० १९ दिस[illegible] सन [illegible] [illegible]

[illegible] सु[illegible] [illegible]

[illegible] पूर्व [illegible]

(24)

श्री. गारखेडकर यांसी :

कृ. नं. वि. वि.

आपला 'शेरास सव्वाशेर' हा पोवाडा आपल्या तोंडून ऐकला व वाचला. पोवाडा चांगला साधला आहे. वर्णनें व भावना-प्रकटन परिणामकारक आहेत. भाषाहि विषयाला योग्य असून कुणबाऊ व तत्कालीन परिस्थितीला शोभेल अशी घालण्याचा प्रयत्न केला आहे तो बराच साधला आहे. कित्येक ठिकाणी याला अपवाद आढळतात. पण एकंदरीत भाषा ठीक आहे. शिवाजी-स्वामी-च्या प्रथम भेटीच्या वेळीं झालेल्या त्यांच्या संवादाला आधार असला तरी तो मानससरल इतक्या निराळ्या तऱ्हेनें लिहावयास पाहिजे होता. अशा रीतीनें मागील पोवाड्यांत सुधारणा केल्यानें हि श्रेय मिळालें असतें. यापुढे साधारांना

उपाध्ये स्वराकडे हि लक्ष दिल्यास (यांच्या) जास्त परिणाम होईल.

जळगांव, शि. ले. शिंदे.

ता. [illegible] (२६)

(२६)

[illegible]

[illegible] गणात्सपात [illegible] वेदाची [illegible]

[illegible] उत्तर
[illegible] दृष्टीनें
[illegible] आधुनिक
[illegible] हे. परंतु
[illegible]
[illegible] न होत. कला
[illegible] मात्र बरेच
[illegible] जाना गणे
[illegible] सुंदर तयार केल्या
[illegible] पण जोगेस शोभा
[illegible] ज्यांतील [illegible]
[illegible] पुढील साली
[illegible]

आपले ता. १ १० ५४ [illegible] क्या विषयी मजकूर आला [illegible] ती ते [illegible] कविता लिहि [illegible] क्या [illegible] लागणे. चा [illegible] झाले नाहीत. [illegible] रोज झाले होते व पुराणि [illegible] सा पोवाडे [illegible] यांचा [illegible] ही या विषयास सामील असे [illegible]

[illegible] पैशाचा लोभ नाही [illegible] ते [illegible] नाही' अशी शेखी [illegible] सा [illegible] त [illegible] शाळांतून पैशाच्या [illegible] साठ आपणही कार्यक्रम करून [illegible] सा [illegible] या [illegible] नाटकांत [illegible] शा- च्या व [illegible] आपण सांपडून [illegible] समक्षात विषयी [illegible] लेली आहे.

मलाहि [illegible] या बाबतीत कटु अनुभव आला. म्ह- णून धंदा हे स्वरूप महाराष्ट्र शाहिर [illegible] - [illegible] यांनी गुरु किती वरून द्यावे ला [illegible] त असे विचारतो की, १ आपण [illegible] - काव्य [illegible] किंवा शाहिराचा परामर्श [illegible] ? २ कोणते शाहिर सेवा या दृष्टीने [illegible] करतात? ३ किती शाहिरांना [illegible] त्यांचे किती कार्यक्रम [illegible] आहेत तेवढी [illegible]

मी [illegible] छात्राठीक [illegible] शाहिरांना उत्तेजन [illegible] दि [illegible] मल्हार- राव पुरोहित [illegible] त्यांच्या [illegible] चे कामात [illegible] हे. [illegible] व्यक्तीने [illegible] मा [illegible] समजावे की, [illegible] शाहिर [illegible] मी तुमच्या [illegible] सदैव [illegible] करणार [illegible]

शाहिरी साहि [illegible] आवश्यक आहे.

शाहिरांस त्यांची साथ त्यांनी [illegible] त देवाची [illegible] आणि [illegible] सा [illegible] - [illegible] अभ्यास [illegible] र्ची करावा लागतो आणि [illegible] त अगर [illegible] मधून होणार कार्यक्रम [illegible]

[illegible] कार्यक्रम नुसत्या [illegible] कार [illegible] मिळतात [illegible] ते [illegible] वांचून [illegible] जास्त मिळतो [illegible] सहन करतो. असा [illegible] जाणारी [illegible] रण [illegible] शेवटी [illegible] खर्च [illegible] [illegible] ज [illegible] [illegible] दरी [illegible] लागत [illegible] आहे [illegible] जमा [illegible] चा [illegible] तीन [illegible] रुपये [illegible] [illegible] आहेत [illegible] किती [illegible] कठीण [illegible] आहास जो [illegible]

[illegible] फंड [illegible] खर्च [illegible] कोण [illegible] न करता [illegible] नये [illegible]

शाहिर मल्हार [illegible]

[illegible] मल्हारराव [illegible] ला वगैरे मजकूर [illegible] र [illegible] संस्थेच्या [illegible] करणारे [illegible] त्या संस्था [illegible] वतःच [illegible] नाही [illegible] मल्हारराव यांचे [illegible] असे [illegible] गुरुजी [illegible] श्रय [illegible] अशीच [illegible] आहे [illegible]

[illegible] कर

प्रस्तावना

डा[illegible]चे प्रसिद्ध [illegible] श्री. [illegible] यांनी [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] आहे. [illegible]
इतिहास[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
पुढे [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] इतिहास [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] पुढे
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] कार्यक्रम [illegible]
[illegible] [illegible] श्री. [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] हो [illegible]
[illegible] आहे.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
इतिहास [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] हे.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] आहे
श्री. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] आहे. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] आहात.
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]

[illegible] आरोप [illegible] कोणतीही किंमत [illegible]
[illegible] (लोकशाही) [illegible] हे [illegible]
[illegible] आणि [illegible] आरोप [illegible]
[illegible] दौरे [illegible] अधिकाऱ्यांचे [illegible]
[illegible] उत्तर देण्याचे [illegible] हे [illegible]
[illegible] प्रशासन [illegible] पुढील [illegible]
[illegible] संपर्क [illegible] आहे [illegible]
[illegible] कराव [illegible] अशी [illegible] पाहिजे. [illegible]
[illegible] स्वामी [illegible] गुरु [illegible]
[illegible] नागरिकांची [illegible] महत्त्वाचे [illegible]
[illegible] धर्मांचे [illegible]
तो [illegible] इतिहासाचे [illegible]

असो. प्रस्तुत [illegible] विस्तार [illegible]
[illegible] निवेदन [illegible]
[illegible] लोकशाही [illegible] निवडून [illegible]
[illegible] आहे [illegible]
[illegible] संघटन [illegible]

[illegible] देशात [illegible]
[illegible] मनोगत, [illegible]
[illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible] किंवा [illegible]
[illegible] आहे. इतिहास [illegible]
[illegible] सर्व [illegible]
[illegible]

[illegible] ([illegible] (२९) [illegible]

सरी—शुक्रवार, तारीख २२ माहे फेब्रुवारी सन १९३५ इसवी

—'महाराष्ट्रात ज्या ठिकाणी मराठी भाषा बोलली व समजली जाते अशा सर्व ठिकाणी शाहीर पसरलेले आहेत. त्या सर्वांनी एकवार एकत्र जमून शाहिरी काव्य कसे असावें, तें म्हणावे कसे, साथीची तऱ्हा कशी असावी, पोवाडे म्हणतांना कोणत्या वाद्यांचा उपयोग करावा, शाहिरांनी तालस्वरांची माहिती का करून घेऊं नये, वगैरे गोष्टींची चर्चा करावी असें वाटूं लागलें आहे. अशी चर्चा करण्याकरितां पुणें हें ठिकाण योग्य आहे. व शिवजयंत्युत्सव पुण्यासच मोठ्या प्रमाणावर होत असतो. यंदाच्या शिवजयंतीस पुण्यास महाराष्ट्रांतील सर्व शाहिरांनी अवश्य जमून पोवाडे म्हणण्याच्या पद्धतीस आहे त्यापेक्षा, चांगलें वळण कसें लागेल याचा विचार केला पाहिजे. अशी शाहीर प्रल्हादराय जामखेडकर जळगांव पूर्व खानदेश, यांची विनंति आहे.

प्रभात—२ मुंबई माहे एप्रिल सन १९३५

पाहिजेत—

१० ते १५ वर्षांच्या आंतील सुस्वर आवाजाची दोन मुलें पाहिजेत. जेवण व [illegible] मोफत. समक्ष भेटा—

शाहीर जामखेडकर C/o [illegible]

कं. खटाववाडी [illegible] मुंबई ४.

[illegible] मुंबई ता. २८ माहे एप्रिल सन १९३५

पाहिजेत —

[illegible] १५ वर्षांच्या आंतील सुस्वर आवाजाची दोन मुलें पाहिजेत. जेवण व [illegible] मोफत. समक्ष भेटा —

[illegible] जामखेडकर C/o [illegible]

[illegible] खटाववाडी गिरगांव मुं. ४.

...गात— मुम्बई ... एप्रिल सन १९२५ ... (कारागृह)

शाहिर आत्मकर

...शाहीर प्रल्हादराय ... मुंबईकरांचे ... पोवाड्याचे ... ठिकाणी ...

... शाहीरांची ... गोखले वगैरे पोवाडे त्यांचे ...

शाहिराचा गौरव

—गेल्या गणेशोत्सवांत येथील ... धंक मंडळातर्फे शाहीर प्रल्हादराय जामखेडकर यांचे स्फूर्तिप्रद पोवाडे गायन होऊन त्यांस येथील सराफ श्री. रा. रा. शंकरराव ... यांनी स्वखर्चानें ... पदक देऊन गौरव केला हें रा. ... यांस भूषणा ... आहे. या त्यांच्या देणगी बद्दल मंडळ यांचे आभारी आहे ... मंडळाचे अध्यक्ष कळवितात.

प्रबोधचंद्रिका सोमवार ... सायंकाळ ... २४ म हे सप्टेंबर सन ...

जवानमर्द ब्राम्हणभाई
बापू गोखला

शाहीरी डफ पोवाडा ९ वा

(ले. प्रल्हादराय, जळगांव प्रकाशक— जामखेडकर आणि सन्स, जळगांव पूर्व खानदेश कि. १॥ आणा.)

सदरहू पोवाडा शाहीर प्रल्हादराय यांनी नवीन लागलेल्या शोधांवर आधारून तयार केला आहे शिवरामपंत परांजप्यांनीं मराठ्यांच्या लढायांसबंधीं चित्रमयजगत्मध्यें जे लेख लिहीले होते त्याचाच आधार शाहीरांनीं घेतल्यामुळें व पोवाड्याचें वळण जुनें पण मसाला नवीन अशी दुधांत साखर पडल्यासारखी स्थिती झाली आहे. शाहीरांनीं पोवाड्यांत जोरदार वर्णन केलें असून फितुरी लोकांवर चांगला ताशेरा झोडला आहे. पोवाड्यात न. चिं. केळकरांची छोटी पण मार्मिक प्रस्तावना आहे.

सकाळ, पुणें ता. २ डिसेंबर १९२...

पुण्यस्मरण
शाहिरी—डफ पोवाडा ८ वा

(शाहीर, प्रल्हादराय, जळगांव, प्रका. मे. जामखेडकर आणि सन्स, जळगांव पू. खा. कि. १ आणा)

शाहीर प्रल्हादरायांनीं हे महाराणी लक्ष्मीबाईचें पुण्यस्मरण शाहिरी थाटात केलें आहे. त्यांनीं आपल्या इतर पुस्तकांप्रमाणें ह्या पुस्तकांतही चौकाचा गद्यमय हकीकत देऊन मग पोवाडा गायला सुरवात केली आहे पोवाडा अगदीच छोटा आहे, ठीक आहे.

० ० ०

...तिक—मंग... ार तारीख २८ माहे म सन १९४० इसवी.

...कार

शाहीर प्रल्हादराय जामखेडकर ... ...ल्या महिन्यांत ...ास येथें गेले असतां ...ासचे महाराजांनी सत्कार म्हणून त्यांस ३० रुपये बक्षीस ...ले.

...सरी— ...क्रवार, तारी... ... माहे मे सन १९४०

...र प्रल्हादराय ज... ...डकर, ... दिनांक ११ ... रोजी गेले असतां ... ...ार त्यांचा पोवा... बाबत चर्चा होऊ... ...ी त्यांना ... ३० रुपये देऊन त्यांच... ...श्री. महाराजांनी जा...खेडकर यांना १ ... ...राव पवार यांच्यावर एक पोवाडा ... ...केला आहे. देणगी ...ी रु. ५ जामखेड... ...कर ... पुणे येथील तानाजी स्मारक फंडास दिले.

दिव्य हिंदु

(राग—मिश्र काफी, ताल केरवा)

सकल जगता उद्धराया । शुद्धिपथ कीं हा खुला
काम नाही काजव्यांचें । सूर्य पाही पातला ॥ धृ. ॥
आर्यधर्मा वाढवोनी । अखिल जगता तोषवूं
प्रेय साधूं, श्रेय साधूं । सकल लोकां मेळवूं ॥ १ ॥
बंध येथें ना कुणाला । करित आम्ही स्वागता
शेष सगळे अंश असती । हिंदु-धर्मी पूर्णता ॥ २ ॥
बंधनांचें, अंधतेचें । माग सारे त्यागुनी
दिव्य हिंदू हा सहिष्णु । धर्म घ्याहो साधुनी ॥ ३ ॥

पुणे | —पु. वि. रहाळकर.

डरते नहि दुनियामें

(चाल "मन शुद्ध तुझं")

["डरते नहि दुनियामें मुसलमां किसीके" या उर्दू रेकॉर्डपक्षा पुढील कवन अधिक सार्थ नाही काय !]

वंशज हम आर्योके श्रेष्ठ सभींसे ।
डरते नहि दुनियामे कभी हिंदु किसींसे ॥ धृ. ॥
परमपूज्य भगवा ध्वज, विजय हमारा
बतलाता त्याग, शौर्य, दिव्य हमारा
दुनियाके ... ॥ १ ॥ डर.
हिंदुराष्ट्र, हिंदुधर्म श्रेष्ठ सभीसे
हिंदुही संस्कृतिभे श्रेष्ठ सभींसे
डरनेका कारन है फीर किसींसे! ॥ २ ॥ डर.
तत्व शौर्य बुद्धि राजनीति—श्रेष्ठता।
शील सर्वश्रेष्ठ सत्व ये उदारता।
श्रेष्ठ राष्ट्रपन छिन जाते न किसीसे ॥ ३ ॥ डर०
...
...
ऐसा ये राष्ट्र रहे श्रेष्ठ सभीसे ॥ ४ ॥ डर०
पातालके अधःस्थलमे पाव जिसीका।
मस्तक ऊपर स्वर्गोमेभि जिसीका।
जो देख रहा ब्रह्महि सब खुदकी आँखोंसे ॥ ५ ॥ डर०
वीर निर्मिती उज्ज्वल ये हमेशकी
होति यहीं भभी नरनारायणकी
डरनेका कारनहि क्या दुजोसे !— ॥ ६ डर०
विघटित ये तोभि जीत लेन कोइ सके
संघटना आपांके यदि सजिव रह सके
तौं हम ये श्रेष्ठ, आज श्रेष्ठ रहेंगे ॥ ७ ॥ डर०
समझ लीजिये खुदको हिंदु बंधुओ !
तुम श्रेष्ठ हमेशाके ... आज हो !
...

भागानगर | —निर्भय.

(३८)

— खानदेश शाहीर [illegible] राव [illegible] मुंबई येथे दोन पदकें व पुणे येथें डॉ. [illegible] यां कडून एक बापु गोखले यां पोवाड्यास सुवर्ण पदक बक्षीस मिळालें.

विद्वद्वर्यांनीं प्रशंसिलेले

नवीन पोवाडे

चालू साली विक्रीस तयार आहेत. येथील गणेशोत्सवांत प्रसिद्ध शाहीर [illegible] राव हे म्हणणार आहेत.

NJ-001

श्रीयुत खानखेडकर यांनी स्वातंत्र्यवीर सावरकर [illegible]
पोवाडा म्हणून दाखविला तो सर्वांस फारच [illegible]
पोवाडा स्फूर्तिदायक आहे. [illegible] इतिहास [illegible]
करून देणारा आहे. ठिकठिकाणी त्यांचे पोवाडे [illegible]
[illegible] चालतो आहे. [illegible]
सहाय्य जनतेने करावे [illegible]. ता. ३१-[illegible]

[illegible]
अध्यक्ष हिंदुसभा

(आ)

श्री

श्री. जामखेडकर यांचा पोवाडा ऐकला. पोवाड्याची रचना स्वातंत्र्यवीर सावरकर यांच्या चरित्रास पूर्णपणे अनुसरून केली आहे. पोवाड्याची भाषा रसाळ असून अंतःकरणांत स्वातंत्र्याची स्फूर्ति उत्पन्न करणारी आहे. सर्व हिंदुबांधवांनी अवश्य ऐकावा.

दि. १३-४-४३ दामोदर गणेश बापट

जळगांव

कार्यवाह [illegible]

कार्यवाह [illegible]

वातमीदार

तारीख ३ जुलई १९४४

(३६)

पदवीदान

येथील सुप्रसिद्ध महाराष्ट्र शाहीर श्री. प्रल्हाद [illegible] नामखेडकर यांस श्रीमत् जगद्गुरु श्रीशंकराचार्य गोवधनपीठ यांचेकडून "कविभूषण" ही पदवी मिळाली असून तन्निमित्त शाहीरांच्या चहात्याकडून जळगांव येथें लवकरच अभिनंदन समारंभ होणार आहे.

(३६)

V.N.Patil, M.B.E.,
Bar-at-Law,
Jalgaon, E.Kh.

20th October 1943.

This is to certify that I know "Maharashtra Shahir" Mr.P.R.Jamkhedkar alias Pralhadrai for the last 10 years. He is a very impressive ballad singer. He himself composes the ballads and I think he will be very useful the Government if his services are engaged for the propoganda purposes.

प्रबोधचंद्रिका.

नोटीसीचे दर– दर ओळीस ५ आ. अपुऱ्या ओळीस पूर्ण आकार.
वर्गणीचे दर— स्थानिक २ रु. परगांवीं ४ रु. कि. चालू अं. ८

वर्ष ६४] जळगांव व भुसावळ सोमवार ता. २६ जुलै १९५४ [अंक ३०

पदवीदान— येथील सुप्रसिद्ध महाराष्ट्र शाहीर श्री. प्रल्हादराव जामखेडकर यांस श्रीमज्जगद्गुरु श्रीशंकराचार्य गोवर्धनपीठ यांचेकडुन 'कविभूषण' ही पदवी मिळाली असून तन्निमित्त शाहिरांच्या चहात्यांकडुन जळगांव येथे लवकरच अभिनंदन समारंभ होणार असल्याचें कळतें.

(२८)

Memorandum

From,

THE YOUNG MEN'S HINDU ASSOCIATION

VITHALBHAI PATEL ROAD,

BOMBAY 4.

To,

19th July 1944

Mr.P.R.Jamkhedkar (Shahir Pralhadray) of Jalgaon(East Khandesh) gave a recital of his Marathi Ballads(Pawadas) on Saturday ,13th May 1944 under the auspices of the Young Men's Hindu Association. Most of his Ballads which he recited were based on important events from Indian History and gave a true picture of the times to which they referred. These and other Ballads which he recited were much apprecited by our members and others who attended the programme.

Jt.Hon.Secretary

શ્રી [illegible] [illegible] પ્રવાસનો પ્રેરણા

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] થયો છે.

તેમના પ્રેરણા [illegible] [illegible]

સફળ થયો છે. [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]. તેમના

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] તેમના

રહ્યા છે. ગુજરાત [illegible] તેમના

[illegible] માટે તેમના [illegible] માને છે.

[illegible] [illegible] [illegible]

૧૧૭૫

તા. ૨૪-૮-૭૪

[illegible] ગુજરાત [illegible]

[illegible]

[illegible]

जून रिलीज "यंग इंडिया"

(१९४४)

राष्ट्रशाहीर ग. द. दिक्षित (सांगली)

आपल्या राष्ट्रपुढाऱ्यांच्या नवरत्नांचा "हार" अवश्य ऐका.

D. A. 11411	"नवरत्नांचा हार"	भाग १	पोवाडा
	"	भाग २	

संग्रही ठेवण्यास शिफारस करण्यासारखा हा रेकॉर्ड आहे.

श्री. सौ. विमल देसाई

D. A. ११३७५
"अंबरी दिव्य रवी उजळला"
"झालें हरि चरणाची दासी"

रेशनिंग — — रेशनिंग ! !

शाहीर मल्हारराव जामखेडकर आणि पार्टी

D. A. ११३७०	"रेशनिंग"	भाग १	पोवाडा
	"	भाग २	

दोन हिंदी कर्णमधुर भजनें

श्री. सौ. कौसल्या देवींसारख्या सुशिक्षित आणि मधुरकंठ गायिका केवळ हौसेनें परिश्रम करून किती उत्तम गाऊं शकतात याचा हा रेकॉर्ड म्हणजे एक नमुना आहे.

D. A. ११३८५
"सुमरन करले मेरे मना"
"निरधन के धन राम"

"शकुंतला" :: माली :: मनोरमा

या चित्रपटांतील हिंदी मराठी गोड गाणीं व कुलवधू : अलंकार : नाटकांतील मधुर पदें — यंग इंडिया रेकॉर्ड्स-वर ऐका

नॅशनल ग्रामोफोन रे. मॅ. कं. लि.

सेंडोज स्ट्रीट, फोर्ट मुंबई

YOUNG INDIA

फोन २५१८१

Certificate

Mr. P. R. Jamkhedkar is an excellent ballad singer. He composes ~~a~~ ballad songs which appeal to the public in the most interesting & ~~touch~~ heart-touching ways. He attracts a large number of [illegible] of [illegible] when he begins to sing. He has composed a few songs pertaining to agricultural [illegible] which are [illegible] by [illegible] [illegible]

[illegible] 1964 [illegible]

(X9)

केसरी—शुक्रवार, तारीख २२ माहे जानेवारी सन [illegible]

[illegible]

—जळगावचे शाहीर प्रल्हादराव आमखेडकर यांना जगन्नाथपुरीच्या श्रीशंकराचार्यांनी 'कविभूषण' ही पदवी दिली.

बंगालवर पोवाडा लिहा

शाहीरांस संधि

गेल्या महिन्यांतील बंगाल प्रांतांत जे अत्यंत निर्घृण व अमानुष अत्याचार झाले, त्या अत्याचारांचे वर्णन करणारा कमींत कमी ४०-५० ओळींपर्यंत एक स्फूर्तिदायक पोवाडा लिहील त्यांस त्याच्या मोबदला रु. ५० (पन्नास) बक्षिस देण्याचें मी जाहीर करीत आहे. सदरहू पोवाड्याचे सर्व हक्क माझ्या स्वाधीन राहतील. पोवाडा सरस निरस ठरविण्यासाठी श्री. दा. वि. गोखले संपादक 'केसरी', श्री. पां. ग्री. टवळे संपादक 'महाराष्ट्र', श्री. ग. वि. केतकर संपादक 'मराठा' पुणें, श्री. वि. पी. भागवत संपादक 'मौज', यांचे अभिप्राय निर्णायक समजण्यांत येतील."

पोवाड्याच्या चार प्रती दि. ३१ डिसेंबरपर्यंत श्री. दि. स. पोफळे, बडकस चौक, नागपूर शहर, या पत्त्यावर पाठवाव्या.

[illegible]

[illegible]

ન. વા. માપકે.
3/૬/[illegible]
[illegible].

[redacted] [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] હિન્દી [illegible]

[illegible]

[illegible]

(૨૫) [illegible]

[illegible]

४ मे १९[illegible] | विवि[illegible]वृत्त | पान १२

व. [illegible] [illegible]रांचा पोवाडा

[illegible] प्रल्हादराव जामखेड[illegible]
कार[illegible] [illegible] तिलकर, ६२४ सदाशिव
पुणे [illegible] आणे.]

[illegible] हा वाङ्मयप्रकारच वीररसा[illegible] आहे. त्यात स्वातंत्र्यवीर तात्या सावर[illegible] [illegible]रख्या वीरशिरोमणीवर जेव्हां एखादा प्रतिभासंपन्न रचनाकार शाहीर पोवाडा रचतो, तेव्हां त्याला तलवारीसारखी तेजस्विता नि धार आल्या शिवाय राहात नाही. हा पोवाडा स्वा. सावरकर[illegible] [illegible] मुक्त होऊन ते हिंदु[illegible] [illegible] लागले तेथवरच्या कथाभागा[illegible] [illegible] आहे. [illegible] माहिती, तिची [illegible] [illegible], रसाळ चाल यामुळें हा पोवाडा [illegible] झाला आहे.

'जनसेवक' साप्ताहिक, गुरुवार ता. ३०-९-४८

अभिप्राय

"म. गांधी यांचा पोवाडा" कवि. महाराष्ट्र शाहीर श्री. प्रल्हादराय जामखेडकर, जळगांव किं. ६ आणे सदर पोवाडा श्री. जामखेडकर यांनीं पूज्य बापूजींच्या समग्र जीवनावर स्पष्ट प्रकाश पाडून मोठ्या हृदयस्पर्शी रचनेनें लिहीला आहे मुखपृष्ठावर पूज्य बापूजींचें आकर्षक चित्र दिलें आहे. प्रत्येकानें संग्रही ठेवावा असा तो आहे.

रविवार—सकाळ, मुंबई—पुणे, रविवार, ता. ७ नोव्हेंबर, सन १९४८ (४७)

राष्ट्रपिता म. गांधीजींचा पोवाडा

(कवि व प्रकाशक: प्रल्हादराय जामनेडकर, जळगांव, पूर्व खानदेश. पृष्ठसंख्या १९, किंमत सहा आणे)

महात्माजींच्या कार्याचा गौरव गाणारा हा पोवाडा सर्वप्रिय होण्यासारखा सामर्थ्यवान आहे.

प्रगतिक--सोमवार तारीख २७ माहे नोव्हेंबर सन १९३३

[illegible]

([illegible] प्रल्हादराय जामखेडकर.)

खानदेशांत पोवाडे वगैरे [illegible] लिहून [illegible]. प्रल्हादराय [illegible] मानव [illegible] [illegible] असा पद्धतीचे [illegible] पर्ण केली आहे. तसेंच जुन्या [illegible] पोवाड्या त्या धर्तीवर पोवाडे [illegible] कार्य खानदेशांत तरी श्री. जामखेडकर हेच करीत आहेत असें आम्ही अभिमानानें [illegible] शाहीर जामखेडकर यांनीं [illegible] प्रसंगा-वर लिहिलें असून [illegible] नांवाचा महात्माजींचे चळवळीवर, ' सुधारण ' नांवाचा सामाजिक आणि देशस्थिती, दारूबाजास इषारा वगैरे पोवाडे त्यांनीं लिहून प्रसिद्ध केलें आहेत. डफ तुणतुण्याच्या साह्यानें खड्या आवाजांत गाइलें असता या पोवाड्यांची उपयुक्तता कोणाच्याही ध्यानांत येण्यासारखी आहे.

प्रस्तुतचा पोवाडा अफझुलखान वधाचे प्रसंगावर लिहिला असून, तो त्याची शब्दयोजना, [illegible] ओघ, मधून मधून योजिलेल्या निरनिराळ्या चाली यामुळें चांगला ठाकठिकेचा व परिणामकारक झाला [illegible] विषयाचा थोडक्यांत सारांश गद्यांत दिला असता तर दुधांत साखर पडती.

महाराष्ट्रांत [illegible] [illegible] अनुकरणशीलतेमुळें [illegible] जिक होय. तथापि, [illegible] व सुशिक्षितांच्या कुशलतेने [illegible] अशा पोवाड्यांच्या कार्यक्रमाची प्रथा जी पडत आहे, ती थोडीशी पूर्व स्मृती जागृत करणारें एक करमणुकीचें नवीन साधन [illegible] तर त्यापासून फारसे हित होणार नाहीं. सुशिक्षितांच्या करमणुकीला नवे साधन म्हणून परिश्रम करण्यापेक्षां आमच्या शाहिरांनीं तेच ऐतिहासिक जुने प्रसंग जन्याग्रस्त खेडवळ भाषेत रंगवून खेड्यांतील जनसमुदायापुढें गावे, व त्यांच्यांत कांहीं तेजस्विता उत्पन्न करितां येईल काय, तें पहावें, अशी आमची शाहीर प्रल्हादराय काय किंवा खाडीलकर काय सर्वांनाच विनंति आहे. आपलें [illegible] क्षेत्र बदलून खऱ्या कार्यक्षेत्रांत उतरा [illegible] सांगणें आहे.

अफझलखान वधः—

एकेकाळीं वीरांना उत्साही करणाऱ्या शाहिरी पोवाड्यांना [illegible] काळ जरा पडताच आहे यांत शंका नाहीं. तरी पण

कोकणचा रविवार ता. १०-१२-१९३३

तुरळक ठिकाणीं कांहीं [illegible] उत्साही मंडळी शाहिरी कवनाप्र पुढें आणण्याचा जोराचा प्रयत्न करीत आहेत, त्यांतच जळगांवच्या प्रल्हादराय जामखेडकर यांची गणना करण्यास हरकत नाहीं. जामखेडकरांचे पोवाडे पूर्वी प्रसिद्ध झाले आहेत. हा पोवाडा शिवरायांच्या [illegible] एका तेजस्वी व निकराच्या प्रसंगावर लिहिलेला असून भाषा वीरश्रीयुक्त प्रासादिक व काव्यमय आहे. (मूल्य २ आणे)

(४८)

दोन शब्द

महाराष्ट्र स्वराज्य संस्थापक, भोसले कुलावतंस छत्रपति शिवाजी महाराज यांच्या अलौकिक चरित्रांत धाडसाचे व साहसाचे जे अनेक प्रसंग आहेत ते केवळ महाराष्ट्रीय जनांनाच नव्हे तर अखिल भारतीय जनांना आश्चर्यचकित करून सोडतात ~~ते~~ ती जावळीतील मोऱ्यांवरची चढाई, ती अफझुलखानावरची [illegible], ती पन्हाळ्यावरची झेप, ते पुरंदरचा [illegible], ती आग्र्याची [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

हे प्रसंग ~~[illegible]~~ जनांच्या मनाला उत्फुल्ल करून सोडणारे आहेत [illegible]

~~[illegible]~~

~~आहेत~~ म्हणून आजवर अनेक नामांकित साहित्यिकांनी या प्रसंगांची उत्कटत्या रसरशीत वर्णने केली आहेत

(१८) त्याचगांवचे शाहीर 'जोगळेकर' यांनीही अफझुलखानाच्या

आहे हें रसिक ठरवितीलच. पोवाडा वाचण्यापेक्षां ऐकण्यांत मौज अधिक (म्हणून) मी

त्यांच्या तोंडून तो ऐकिला. ते आपल्या विषयाशीं चांगले तन्मय झालेले दिसले.

श्री. नागवेकर यांस अजून या प्रांतांत पुष्कळच कमाई करावयाची आहे.

पोवाड्याच्या चाली त्यांनीं आपल्याशा केल्या आहेत पण अर्थाची जाण पूर्णपणे आल्याखेरीज

मिळवावयाची आहे. ते जुने साधे पण जोरदार मराठी शब्द व त्यांची अचूक योज-

नेनें जे अर्थाचे अमृत प्रकट होतात ते श्रोत्याला या विसाव्या शतकांतून

उचलून त्या मराठशाहीच्या काळांत उचलून नेलें पाहिजे. याला हावभावहि

वाढवावयास लागल्या पाहिजेत. श्री. नागवेकरांची आहे ही कमाई आता जरूर

आहे. जुन्या बखरी, जुने पोवाडे यांच्या साह्यानें जर ते मराठी भाषेचा

अभ्यास वाढवतील तर लोकरंजनाला अधिक पात्र होतील.

21/9/33

(५८)

(६०)

प्रस्तावना

महाराष्ट्राचा खरा जिव्हाळा ज्याच्या वाङ्मयातील
लावण्या पोवाड्यांतून जितका दृग्गोचर होतो
तितका दुसरा कोणत्याच वाङ्मयप्रकारात
आढळणार नाही. इंग्रजी अमदानी सुरू होईपर्यंत
या दोन्ही वाङ्मयप्रकारास चांगली तेजी होती.
लावणीत सामान्यतः समाजस्थितिवर्णनपर
असे व पोवाडा इतिहासपर असे. पेशवाई
बुडाल्यावर महाराष्ट्राच्या इतिहासाच्या संपल्यामुळे
शाहिरी वाङ्मयापैकी पोवाड्यांची प्रथा बहुतेक
नामशेष झाली.
संपुष्टात आली किंबहुना
लावणी ही समाजस्थितिदर्शक असल्यामुळे
तिची परंपरा
तिचा मात्र लोप न होता पेशवाईच्या
आजपर्यंत टिकून आहे. पन्नास [illegible]
इंग्रजी अमदानी
[illegible] राज्याने नवी दृष्टी
वर्षांनंतर इंग्रजी [illegible] महाराष्ट्रीयांची जी
आस झालेली चिपळूणकर [illegible] जागृत झाली
[illegible] व देशाभिमान [illegible]
[illegible] इतिहासाचे शोध [illegible]
[illegible] पोवाड्यांना पुनरुद्धार [illegible]
म्हणून पोवाड्यांना [illegible]
त्यामुळे इतिहासाचे स्थान [illegible]
[illegible] पोवाड्यांबद्दल पुन्हा [illegible] (५२)

झालेला आहे. [illegible] काळानंतर इतिहा-
सिकांत जे अनेक देशभक्त निर्माण झाले
त्यांच्या कार्यांनी मनप्रसाराचे एक उत्कृष्ट
साधन म्हणून पोवाड्यांचा [illegible]
[illegible] पोवाडे लोकांचे शुद्ध शाहिरांच्या
[illegible] लोकांत उत्तरविचारापेक्षा [illegible]
[illegible] हृदयात [illegible] प्रयत्न
करून पूर्वी दे. भ. व. सावरकरांच्या
नी पोवाड्यांचा प्रकार लोकप्रिय केला.
आधुनिक कालातील पोवाड्यांचे
तेच पहिले प्रणेते होत. पण [illegible]
साधन या दृष्टीने [illegible] पोवाड्यांचा
उपयोग होत असल्यामुळे नावा स्वतंत्र
होता जुन्या पोवाड्यांचे स्वरूप बहुतेक
[illegible] सुशिक्षितांच्या [illegible]
नव्हतेच. सुशिक्षितांच्या [illegible]
[illegible] दोन [illegible] काव्य [illegible]
[illegible] वर्णन करावे लागेल. [illegible]
[illegible] आणि [illegible]
[illegible] 'इतिहासपुराणी [illegible]' या
[illegible]
[illegible]
पोवाड्या साररूपाचा तो प्रकार. [illegible]

७

पण या काळानंतर फिरून पोवाड्याच्या
स्वरूपरचनेत बदल होण्याचा योग आला.
संस्थानकाळापैकीत अनेक लेखकांनी पोवाड्यां-
सारखी लिहून आश्रय करून जुना शाहीर
... केरून ल पोवाडा निर्माण करावा, सध्या-
... पण जातुर ...
... फेरफार करावा पण चाली,
इंग्लारे, भाषा, ढंग ही सर्व जुनी राहण्याचे
... पोवाड्य आहे ... रवरी रूपाने
हे पटवून दिले. ... जुन्याचा ...
... निर्मितीने ...
फार मोठ्यावर ~~प्रमाणात~~ जुन्या ... शाहिरांना
मार्गदर्शन केरून मोठे ... जुन्या
पद्धतीच्या पोवाड्यांची ... आहे
हे सद्भाग्य हरवविल्याने आले. आणि
लेखापासूनच ब्राह्मण वर्गातले शुद्धाधीश
... पुढे सरसावून
... शाहीर ...
या परंपरेतील नामांकित शाहिरांत
प्रस्तुत ... शाहिराचे ...
... आहे.

त्यांनी आपल्या अनेक ऐतिहासिक कथा
[illegible] व वर्तमान प्रसंगावर [illegible]
आहेत ते फार लोकप्रिय झाले आहेत.
[illegible] बापू गोखल्यांच्या पोवाड्याहि त्यांनी
[illegible] ऐतिहासिक [illegible]
[illegible]
वर पोवाडा लिहिण्याचा [illegible]
[illegible] पोवाड्यावरून किंवा बखरीवरून
न राहता इतिहास संशोधकांना आज
लागलेली जी नवी माहिती उपलब्ध होत
ती सर्व लोकांस कळली पाहिजे. व तिच्या
[illegible] जे भावी पाऊले इत्यादि उत्पन्न करणारी पाहिजेत
[illegible] जुन्यांचा आभास करणारी पाहिजेत
प्रल्हादरायांनी नेमके याच दृष्टीने असून
तो पोवाडा रचलेला आहे. बापू गोखल्यांच्या
पोवाड्या प्रमाणेच त्यांनी आता पुढे [illegible] वसईमोहीम,
[illegible], आपल्याकडे [illegible] माहितीने नटवून
इ. विषय घेऊन [illegible]
ते लोकप्रिय करावे. शाहीर लोकांची
जी कामगिरी करतो आणि [illegible]
[illegible] दाखवितो. प्रल्हादरायांच्या
[illegible] आशा वाटते. त्यांचे प्रयत्न
[illegible]
सहजच यशस्वी होतील.

य. न. केळकर
(पुणे)
पुणे — [illegible]

शा हि री

वा — ङ.म — य — मु — र — द्र — दे — सं — न — का

लेख... श्री. दामोदर [illegible] शिंदे एम. ए. पुणे

पुढील आठवड्यांत गणेशोत्सव दरवर्षा प्रमाणे देशांतर्गत त्याचा समारंभ गाजेल कोणी किर्तीही विठ्ठले तरी गणपतीची उपासना टिकणार व वाढणार तीसुद्धा दोन्ही स्वरूपात वैयक्तिक व सामुदायिक रीत्या. शिवाजींनी ठिकाणी तिथे सार्वजनिक स्वरूप दे [illegible] विस्तार पावत आहे तसेच [illegible] व अभिरुचिनुसार बदलतंहि आहे. शोतृवृंदाचा कल अलीकडे विचारा पेक्षा विनोदाकडे अधिक हा अनुभव जसा वाङ्मयाशिवाय इतर क्षेत्रात तसाच गणपतिच्या उत्सवातंहि दिसतो व्यासंग पूर्ण व्याख्याना पेक्षा हास्यपूर्ण नकलांना लोकांचा ओढा दिसतो लोकमताचे हेहि वारेकुल कर्णधाराने आपल्या शिडांत घेतले पाहिजे अनिष्ट मोडता कामा नये नकला काव्यगायन पोवाडे यांची ओढ जनमनाला लागली आहेना मग ती साधनेहि जनजागृतीची हत्यारे म्हणून वापरु या असे समाज नेत्यांनी ठरवावयास पाहिजे याहृष्टीने चालना देण्यासाठी विद्यमान शाहिरी वाङ्मयाकडे सर्वांनी लक्ष देणे जरूर आहे.

ते दिवस निघून गेले.

तो म्हणे तर शाहिरी वाङ्मयाचा हा मोसम पारतंत्र्यात मेटला असता. स्वराज्याच्या काळांत पराक्रमाची स्पर्धा करतां येत असे आणि म्हणून त्या पराक्रमाचे पवाडे ऐकण्याची संधिहि येत असे रणरंग करणाराच विलासात दंग होऊं शकतो देशा साठी धर्मा साठी ज्याने आपले शीर हातावर घेतले तोच सुखोपभोगाचा अधिकारी होऊं शकतो आणि [illegible] [illegible] त्या वीर मर्दाने [illegible] रमणीच्या प्रेमालिंगनाला धनी म्हणून शोभतो शिवाजीने शौर्य गाजविले नसते तर अज्ञान दासाने तुणतुणे वाजविले नसते आणि तानाजिने धारातीर्थी देह ठेवला नसता तर तुळशीदासाचा हात डफावर पडला नसतां वीरश्रीची विद्युल्लता चमकवून शत्रुपक्षाला धूळ चारून व विजयश्रीचा तुरा मस्तकी खोवून घरी परत आल्या नंतर राजाने आपल्याला गौरविल्यावर व संसाराच्या सुखशय्येवर पहुडल्यावर एखादा शाहीर, एखादा भाट, एखादा चारण आपल्या वाड्याच्या अंगणात आपण केलेल्या पराक्रमाची चित्रे शब्दांनी रेखाटीत आहे भावनांनी रंगवीत आहे आणि अभिनयाने जीववीत आहे अशा सुमधुर प्रसंगी कोणाला पाणीदार घोडा तर कोणाला रेशमी सोन्याचा तोडा कोणाला अंगावरील शेलाटर कोणाला हे डोक्यावरील शिरताज..... अशा देणग्यांचा मराठा सरदाराने उमरावाने केला किंबहुना वतने इनामे वर्षासनेहि बहाल केलीत. [illegible] असत्य किंवा अतिशयोक्ति काय आहे स्वराज्याचे हे वाटते वैभव म्हणजे पोवाड्यांचा जणु वसंत त्यानंतरची अखेरची [illegible] घेतली तरी ती सुखसमृद्धीच्या फुलाफळांनी डवरलेलीच होती आणि तिच्या आसऱ्यावर रामजोशी, होनाजी, सगनभाऊ, परशराम व प्रभाकर हे शाहीरी पंथ आपल्या पोवाड्याचा पंथ चालवीत होते.

[illegible] वीर... कवि

या युध्दयुगातील साहित्यातहि एक दोष होते हे लक्षांत घेणे जरूर आहे, ते म्हणजे एकाने युध्द करावे व दुसऱ्याने कवन रचावे असा ही दुहाती स्थिती होती पण युध्द करतां [illegible] भावना अथवा तळाच्या भावनाहि तो मूर्त स्वरूपात मांडणा-र नाहीं काय रणदेवता आणि प्रतिभा या दोहोंचा वरदहस्त लाभलेला पुरुष निर्माण [illegible] ते [illegible] ते काव्य किती [illegible] असेल... किंबहुना [illegible] असेल हे [illegible] [illegible] वाद [illegible] लाभ घडला [illegible] सिगफ्रिड ससूनसारखे [illegible] मुळे त्यांचे [illegible] सुशिक्षित होते प्रत्यक्ष रणांगणावर आपल्या अंतःकरणात उठणाऱ्या विकारांचे कल्लोळ ते [illegible] चित्रित करूं शकले. Who STANDS if FREEDOM fall, who dies if England Live, [illegible] असा [illegible] स्फूर्तीदायक संदेशाचा डंका वाजवून तस्मात युध्दस्व असा प्रचितिचा जो रोकडा उपदेश केला गेला असेल त्याने किती युवकांची अंतःकरणे थरारली असतील पेटली असतील रणांगणावर जाऊन धडकली असतील

(५८)

हांहि युध्दाची आवाहने केवळ काव्य रसणारे लेखक शब्दित करु शकतील पण कार्यशोध्दानाच

कथन असे काव्यप्रकार म्हणजे रणांगणावर चाललेले कृतांताचे तांडवनृत्य सुरू असतांना पाहा-त असताना चित्तात उठलेले उलट सुलट घोर कातर उच्च हीन असे विचार व विकार

या किंवा Kinsmen's ... ... Shame ... Their Love ...

अशा अंतरीच्या ऊर्मा याना वाचा फोडू शकतात तोर कविच हवा कवि नव्हे.

हिंदी रंगरूट

महायुद्धात हिंदुस्थानने उडी घेतली पण हा तोफांच्या रणस्थळावर ठेपा घालणारा या किंवा म्हणे नव्हे तर यज्ञाच्या आहुतीत तोंडाकून लोटल्याजाणाऱ्या बोकड्या प्रमाणे त्याच्या पद-रात रणस्थळातील मौक्तिक पडले नाही किंवा शत्रुकर्त्यांचे गुणादि मिळाले नाही वाङ्मयाची समृद्धि झाली तर सक्तीने नेलेल्या व कनिष्ठ पदावर फेकलेल्या रंगरूटाकडून ती अपेक्षावी तरी कशी मशीन गनवर हात ठेवून रणदेवतेकडे निश्चल नजरेने पाहाण्याचे भाग्य किती हिंदी युवकांना लाभले महायुद्धाची स्पंदने मराठीकाव्यात उमटण्या सारखी उमदी स्थिति पारतंत्र्या-ने आम्हास लाभूच दिला नाही.

... ... who will not fight and he is dead who will not fight
and who dies fighting has ... ...
... life ... ...
... by the English dead

काव्यांत उमटण्यासारखी [illegible] स्थिति पारतंत्र्याने आम्हांला लाभूच दिली नाही.

नव्या चौकटींत जुनें चित्र

मग राहिले आमचे जुने विषय. आमचे [illegible] नवीन [illegible] 'जुनें [illegible]' [illegible] [illegible] तानाजी—बाजी व झांशीची राणी या ऐतिहासकालीन विषयावरच आपलें कलम चालवूं लागले. त्यांच्या कृति म्हणजे नव्या चौकटींतील जुनें चित्र. स्वप्नांतहि सूर्योदय न अवलोकणाऱ्या कवीनें 'अरुण' लिहिणें काय, आणि समशेरीलाच काय पण सुरीलाहि निर्धास्तपणें स्पर्श न करणाऱ्या शाहीराने तानाजी-बाजींचे पोवाडे रचणें काय, दोन्हींहि सारखें-च. [illegible] आजची भाषा समजणारे असले तरी वर्ण्य विषय ऐतिहासिक असेल तर त्या दृश्याचा भास उत्पन्न होण्यासाठी तसा साज पोवाड्यास चढवावयास हवा ही साधी गोष्टहि अलीकडील कांही शाहीरांचे लक्षांत राहात नाही. काव्यासारखी सुसंस्कृत रचना व संस्कृतांतील सांकेतिक उपमालंकार यांनी नट-विलेला ऐतिहासिक पोवाडा गायनाच्या थाटांत हार्मोनियमाच्या साथीसह ऐकणें म्हणजे 'नाटक्याचे तारे' या पुस्तकांत विनोदानें वर्णिल्याप्रमाणे टेबलावरील चहा पिणारा बूटसूटवाला शिवाजी पाहाणेंच होय! नादानुसारी [illegible] भाषा हा पोवाड्याचा पेहराव आणि मुख्यतः वीररसप्रधान [illegible] विषय ठेक्याच्या चालींत वर्णन करणें हें त्याचें कार्य. या दृष्टीने 'गड आला पण सिंह गेला' या 'गद्य पोवाड्यां'तील तोतारामाचा पोवाडा पाहाण्यासारखा आहे. घडलेला पराक्रम [illegible] पराक्रम घडवावयाचा या उद्देशाचा [illegible] [illegible]; तर सावरकर—बंधूंचे पोवाडे लोकोत्तर ठरतात. पण सरकारानें जसें आमच्या हातांतील शस्त्र छिनावून घेतलें, त्याप्रमाणें त्या शस्त्रांचे प्रेरक असे पोवाडेहि हिरावून नेले!

जीवंतपणा व ताजेपणा

'जुनें सोनें, नव दागिने' अशा स्वरूपाचे [illegible] पोवाडे झाले. पण समकालीन विषय वर्णन [illegible] पोवाड्यांची गिरज फारच थोडी आहे. [illegible] [illegible] श्रद्धानंदांवरील, श्री. सोहनी [illegible] गणेश शंकर विद्यार्थी यांवरील, [illegible] [illegible] यांना बिहार धरणी-[illegible] आणि अनेक शाहीरांनी लो. [illegible]वरील—असे कांही पोवाडे चालू परिस्थि-[illegible] डोळे उघडे ठेवून पाहणारे आहे हें खरें, पण [illegible] विविध आंदोलनाकडे इतर कवींप्रमाणेच शाहीरवर्गाचाहि सामान्यतः कानाडोळाच आहे. [illegible] पं. जवाहरलाल नेहरू यांनी म्हटल्याप्रमाणे [illegible] काळाला Epic grandeur [illegible]. पाहणारा मात्र पाहिजे. साधनें बदललीं असतील, स्वरूपें पालटलीं असतील, पण स्वातं-त्र्याची उत्कट लालसा, तदर्थ बलिदान करण्याचें [illegible] धैर्य व विरोधकांचा जुलमी हल्ला, हे सर्व [illegible] डोळ्यांपुढे हालत-नाचत आहेत. त्यांना [illegible] शाहीर पाहिजे. लाहोर येथील [illegible] त्याच्या पराक्रम वर्णन करून हिंदुमात्राचे [illegible] पाजविणें हाडाच्या शाहीराला अशक्य [illegible]! म. गांधींचा दांडीचा दौरा, [illegible] [illegible]जसंरक्षण किंवा नाशिकचे अमृत-[illegible] असे किती तरी वीर—करुण प्रसंग [illegible] कर्तृत्व व अमरत्व लाभावें म्हणून तेजस्वी शाहीराच्या कलावंत हाताची वाट पाहात बसले आहेत!

पुढील पानावर पहा

पान ६९ [illegible]

आधुनिक शाहीर

त्यानंतरच्या काळांत जे दहा–पांच शाहीर चमकूं लागले त्यांत श्री. खाडिलकर यांचें स्थान संख्या व गुण या दोन्ही दृष्टींनी वरचें आहे. तानाजी, बाजी, संभाजी, [illegible] वसई–जिंजीचा वेढा, इत्यादि पोवाडे लिहून व गाऊन त्यांनी चांगलें नांव [illegible] [illegible] त्यांच्या पोवाड्या [illegible] [illegible] [illegible] काहीं ठिकाणी [illegible] अस्सलपणाला मारक होते. 'किति प्रभा- [illegible] [illegible] मधुर दिलदारी भरी अर्थ- [illegible] [illegible] स्वरूप त्यांच्या शाहीरी [illegible] मुख्यत: आहे. पण 'जडणघडण खडख- [illegible] त्यांच्यापाशीं फारशी दिसत नाहीं. [illegible] नानिवडेकरांमध्यें [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] त्यांचे साधेभोळे पोवाडे [illegible] सहृदयांच्या गळीं झटदिशीं उतरतात आणि हृदयांत त्या त्या रसांच्या लाटा उसळवितात. पांडित्याचा प्रकर्ष किंबहुना रसाचाहि परिपोष त्यांच्या कवनांत फारसा नाहीं. कथानकांतील मध्यबिंदु हुडकून त्यावर सारा भर देणें हें कौशल्य [illegible] शाहीरांत आढळतें. खानदेशांतील श्री. [illegible] यांचे पोवाडे अलंकारपूर्ण असूनहि सुबोध आहेत. [illegible]–मुळगांवकर–वेलवलकर सुचाक प्रभृति [illegible] कमी–अधिक प्रमाणांत याच पंक्तींतील. यांपैकीं बहुतेक सर्व शाहीरांना प्रेरणा देण्याचें श्रेय श्री. गोविंदराव देसाई यांजकडे आहे. त्यांनी नारायणरावाच्या वधाचा पोवाडा म्हणून दाखवून [illegible] हातांत डफ–तुणतुणें दिलें व [illegible] [illegible] दुपटी–दसपटीनें घुमत आहे.

'[illegible] पोवाडे' म्हणून वर्षांत वर्षे कलिंगला [illegible] पोवाडे' म्हणून उल्लेखितां [illegible] [illegible] पण त्यांना मुद्रण-योग बहुधा दुर्लभ असतो. [illegible] [illegible] ठिकाणीं तुणतुणें वाजवत शेपन्नास लोकांपुढें [illegible] नायकापासून शाहूमहाराजांपर्यंतच्या [illegible] ताकदवान पुरुषांचीं कृत्यें गात बसावयाचें हा त्या शाहीरांचा धंदा होऊन बसलेला असतो. कोल्हापुरचे '[illegible] हैदरसाहेब' यांनी मात्र आपले [illegible] छापून काढले आहेत. त्यांचा जीवन- [illegible] कोल्हापूर दरबार हाच असल्यानें त्यांत '[illegible]' भयानें राग घेतल्याचाच देखावा आढळतो. 'अकरावा अवतार छत्रपति शाहू' मानणाऱ्याची प्रतिभा किती स्वतंत्र असेल हें सांगावयास नको. तथापि परिणामकारकता हा गुण या पोवाड्यांत भरलेला आहे. तानाजीप्रभृतींचे ऐतिहासिक पोवाडेहि त्यांनी केले आहेत.

दोन [illegible]

[illegible] आधुनिक प्रसंग [illegible] गजा- [illegible] मांडण्याकडे [illegible] शाहीरांनी [illegible] लक्ष [illegible] त्याप्रमाणेंच [illegible] सर्वस्वी [illegible] विषयच [illegible] [illegible] कोणकोणत्या [illegible] थाटांत [illegible] [illegible] विचार स्नेह- [illegible] करणें [illegible] शाहीरांनें संमे- [illegible] करण्यासाठीं [illegible] [illegible] पावारण [illegible] भरणें अवश्य आहे. [illegible] [illegible] [illegible] साधं [illegible] [illegible] आपलें [illegible]. तसेंच [illegible] [illegible] करावें. '[illegible]' पोवाड्यांच्या [illegible] दूरदूरचीं [illegible], इटालियन, [illegible] पराक्रमी [illegible] आपल्या मराठीत [illegible] [illegible] [illegible] शाहीरांनी पोवाड्यांच्या [illegible] [illegible] आहे. असें [illegible] होणें शक्य आहे [illegible] [illegible] लाभलेली [illegible] तरच, [illegible] पोवाड्यांना लाभलेली लोकप्रियता कारणीं लागेल आणि मराठी वाङ्मयाची [illegible]–किंवत नासलेली [illegible] फुलेल व फोफावेल.

[illegible]कारोंवडे । नवरसि तूं गडे । विरह सयां साहु ॥ सांग
प्रेमळे ॥

[illegible] छत्र [illegible] । राउळि नरी पुरी । चित्तभुंग गुलकमळी
राउळि कोमळे ॥

[illegible]कमलाभिनी । मोळ भामिनी । मोळ मोळ मधु मोळ
मोळ प्रेमळे ॥

मधुकर भवनी । मोद उरी मनी । मोद सा[illegible]विन सविच
मोळ कामळे ॥

प[illegible]निधा मळा । राउळा पुरवा । भजनी नको विसरूं गडे
[illegible]नी प्रेमळे ॥